

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М. : БЕК, 1994.
2. Беляневич О.А. Про деякі особливості відповідальності споживача в договірних відносинах енергопостачання / О.А. Беляневич // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 2.
3. Блинкова Е.В. Договор энергоснабжения и подобные ему договоры / Е.В. Блинкова // Правовые вопросы энергетики. – 2003. – № 1.
4. Богданова Е.Е. Особенности защиты прав и интересов сторон в договоре на энергоснабжение / Е.Е. Богданова // Право и экономика. – 2003. – № 2.
5. Витрянский В.В. Договор энергоснабжения и структура договорных связей по реализации и приобретения электроэнергии / В.В. Витрянский // Хозяйство и право. – 2005. – № 3.
6. Джумагельдієва Г.Д. Щодо відповідальності за порушення договірних режимів енергоспоживання / Г.Д. Джумагельдієва // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 1 (9).
7. Егизаров В.А. Договор энергоснабжения / В.А. Егизаров, Н.А. Игнатюк, М.И. Полупанов // Право и экономика. – 2001. – № 7.
8. Керемов Б.Б. Количество энергии – существенное условие договора энергоснабжения / Б.Б. Керемов // Право и экономика. – 2004. – № 4.
9. Керемов Б.Б. Особенности заключения и расторжения договора энергоснабжения / Б.Б. Керемов // Право и экономика. – 2004. – № 8.
10. Куликова Л.А. Да будет свет и тепло. Подводные рифы договора энергоснабжения / Л.А. Куликова // Бизнес-адвокат. – 1997. – № 12.
11. Куликова Л.А. О договоре энергоснабжения / Л.А. Куликова // Хозяйство и право. – 1996. – № 6.
12. Куц В. Об'єкт незаконного використання електричної та теплової енергії / В. Куц, Ю. Кириченко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 3.
13. Навроцький В.О. Чи можна вкрасти електроенергію / В.О. Навроцький // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 8.
14. Цибилова И.Г. Ответственность сторон по договору энергоснабжения / И.Г. Цибилова // Правовые вопросы энергетики. – 2003. – № 1.
15. Ясус М.В. Проблемы ограниченной ответственности по договору энергоснабжения / М.В. Ясус // Законодательство и экономика. – 2001. – № 10.

РУДЕНКО М. П.,
аспірант кафедри господарського права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 346.12

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ
ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів суб'єктного складу внутрішньогосподарських правовідносин. Визначено коло суб'єктів внутрішньогосподарських відносин, а також проаналізовано їх характерні риси та особливості правового статусу. Зроблено пропозиції щодо вдосконалення чинного господарського законодавства.

Ключові слова: суб'єкт права, суб'єкт господарського права, предмет господарського права, внутрішньогосподарські правовідносини, суб'єкти внутрішньогосподарських правовідносин, суб'єкт господарювання, структурний підрозділ суб'єкта господарювання.

Статья посвящена исследованию отдельных аспектов субъектного состава внутривозрастных правоотношений. Определен круг субъектов внутривозрастных правоотношений, а также проанализированы их характерные черты и особенности правового статуса. Сделаны предложения по совершенствованию действующего хозяйственного законодательства.

Ключевые слова: субъект права, субъект хозяйственного права, предмет хозяйственного права, внутривозрастные правоотношения, субъекты внутривозрастных правоотношений, субъект хозяйствования, структурное подразделение субъекта хозяйствования.

Article deals with investigation of some aspects of subject composition of intra-economic legal relations. Have been identified range of subjects of intra-economic legal relations and analyzed their characteristics and peculiarities of legal status. Also contain some suggestions for improving current economic legislation.

Key words: legal subject, legal subject of economical law, object of economical law, intra-economic legal relations, subjects of intra-economic legal relations, enterprise entity, structural unit of enterprise entity.

Вступ. Внутрішньогосподарські відносини є одним із різновидів відносин у господарсько-правовому регулюванні. Своєрідність цих відносин обумовлює неможливість їх врегулювання цивільно-правовими засобами, оскільки ст. 2 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визнає учасниками цивільних відносин тільки фізичних та юридичних осіб. Свідченням цього і є наявність окремої вказівки на регулювання господарських відносин, у тому числі внутрішньогосподарських, положеннями Господарського кодексу України (далі – ГК України). Саме тому необхідним є теоретичне вивчення цього виду відносин, їх структури, зокрема суб'єктного складу. Крім того, законодавче регулювання правового положення учасників цих відносин не задовольняє потреби господарювання і тим самим стримує розвиток цих відносин.

Окремі питання суб'єктів внутрішньогосподарських відносин розкриваються в роботах О.А. Беянович, С.М. Братуся, О.М. Вінник, В.В. Лаптева, В.К. Мамутова, В.С. Мілаш, В.С. Щербини та ін. Однак сучасні комплексні дослідження внутрішньогосподарських відносин та їх суб'єктів відсутні, що не повною мірою відповідає нинішнім реаліям. На сьогодні існує необхідність з'ясування особливостей правового статусу суб'єктів внутрішньогосподарських відносин, чіткого окреслення меж суб'єктів цих відносин, що й зумовлює актуальність цієї роботи.

Постановка завдання. Розроблення теоретичних положень щодо суб'єктного складу внутрішньогосподарських відносин, визначення правового статусу кожного з суб'єктів, а також надання практичних рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання цих відносин.

Результати дослідження. Будь-яке правове відношення за своєю правовою природою є вольовим відношенням, заснованим на поведінці його учасників, змістом якого є їх суб'єктивні права та юридичні обов'язки, та яке регулюється нормами права. Одним із структурних елементів правовідношення є його суб'єкти, чітке визначення кола яких надасть змогу не тільки окреслити рамки цих відносин, відмежувати їх від суміжних відносин, але і класифікувати самі правовідносини, визначити правові наслідки участі в них.

«Суб'єкт» є загальнонауковим поняттям, яке розуміється та вивчається різними галузями наукового знання, що надають йому власного змістовного забарвлення. Так, у філософії під поняттям суб'єкт (від лат. *subjectus* – той, що лежить в основі) розуміють носія предметно-практичної діяльності і пізнання (індивід або соціальна група), джерело активності, спрямованої на об'єкт [16, с. 633–634]. У психології суб'єкт завжди протиставляється об'єкту. Це активний самопізнаючий початок душевного життя, який протиставляє себе зовнішньому світу і своїм власним станам, розглядаючи їх як об'єкт [4, с. 888]. Під соціальним суб'єктом розуміють індивіда, який спрямовує на зовнішній світ своє пізнання і дію [14, с. 382]. В юридичній науці суб'єкт права – це особа, що володіє правосуб'єктністю, тобто особа, потенційно (взагалі) здатна бути учасником правовідносин [1, с. 140].

Досить тривалий час у доктрині права велись наукові дискусії щодо питання про співвідношення таких понять «суб'єкт права», «суб'єкт правовідносин» і «учасник правовідносин». Проте думки теоретиків права збігаються на тому, що ці поняття у цілому є схожими, хоча й мають певні відтінки. Поняття «суб'єкти права» і «суб'єкти правовідносин» у принципі рівнозначні, зазначає М.І. Матузов, хоча і робить певні застереження. По-перше, конкретний громадянин як постійний суб'єкт права не може бути одночасно учасником усіх правовідносин; по-друге, новонароджені, малолітні діти, душевнохворі особи, будучи суб'єктами права, не є суб'єктами більшості правовідносин; по-третє, правовідносини – не єдина форма реалізації права [15, с. 517]. У цьому контексті справедливою є пропозиція розглядати правоздатність у динамічному аспекті. Правоздатність, на думку М.М. Агаркова, – писав проф. С.М. Братусь, – це явище, що динамічно розвивається. Її слід розглядати не статистично, тобто не як загальну абстрактну передумову для володіння правом, а в русі, як конкретну можливість стати носієм певного суб'єктивного права. Для цього необхідні відповідні передумови; до їх числа відносяться наявність у даної особи такого суб'єктивного права, яке дозволяє реалізовувати правоздатність у зазначеному вище сенсі, а також виникнення певних юридичних фактів [3, с. 7]. Стосовно понять «суб'єкт правовідносин» та «учасник правовідносин» ми приєднуємося до поширеної позиції серед учених, які стверджують, що суб'єктами господарського права є учасники господарських відносин. Отже, учасники різних видів суспільних відносин, що входять до сфери регулювання галузі господарського права, є суб'єктами господарського права.

Головною сферою діяльності, у якій виникають суспільні відносини, що складають предмет господарського права, є сфера господарювання. Сфера господарювання визначає рамки правового регулювання, тобто рамки предмета господарського права. ГК України розкриває його складові, вказуючи, що сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини (ч. 4 ст. 3 ГК України).

Особливим видом відносин, що регулюються нормами господарського права, є внутрішньогосподарські відносини. Існування, ознаки та правова природа цих відносин були обґрунтовані ще в 60-х роках ХХ століття В.В. Лаптевим у монографії «Внутрішньогосподарські відносини на промисловому підприємстві (правова організація)». Вчений зазначав, що у процесі здійснення виробничо-господарської діяльності між цехами, відділами, службами, виробництвами, господарствами державного промислового підприємства, а також між вказаними ланками і підприємством у цілому виникають певні відносини. Ці відносини є внутрішньогосподарськими [8, с. 3]. Вбачається, що зазначена думка є справедливою і сьогодні, із тим уточненням, що сфера існування цих відносин є значно ширшою. Зміни в економіці країни, що супроводжувались становленням ринкових засад господарювання, виникнення підприємств різних форм власності значно розширили сферу виникнення, зміни та припинення внутрішньогосподарських відносин.

Відповідно до ч. 7 ст. 3 ГК України внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами. Як бачимо ГК України виходить з того, що внутрішньогосподарські відносини виникають на двох рівнях: 1) між структурними підрозділами суб'єкта господарювання (горизонтальний рівень) та 2) між власне суб'єктом господарювання та його структурним підрозділом (вертикальний рівень). Як наслідок виділяють дві категорії суб'єктів цих відносин: суб'єкт господарювання та його структурні підрозділи. Розглянемо цих суб'єктів внутрішньогосподарських відносин більш детально.

Безумовно головне місце серед суб'єктів господарського права займають саме суб'єкти господарювання, оскільки саме їх діяльність виступає основою для регулювального впливу норм господарського права. Відповідно до ч. 1 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Для визнання певного суб'єкта господарського права суб'єктом господарювання він має відповідати певним характеристикам. В.С. Мілаш серед ключових характеристик (ознак) суб'єкта господарювання виділяє такі: 1) самостійна участь у господарському обороті, тобто від «свого імені»; 2) спрямованість діяльності як на задоволення загальноспеціальних потреб, так і «власних» господарських потреб, та (або) господарських потреб інших суб'єктів господарювання

(наприклад, біржі), а також загальносуспільних потреб; 3) наявність виокремленої майнової основи господарювання; 4) самостійна відповідальність за власні дії у сфері господарського обороту [9, с. 83]. Зазначимо, що в теорії господарського права науковці додають також й інші ознаки суб'єктів господарювання. Зокрема вказують, що суб'єкт господарювання наділяється господарською компетенцією (сукупністю господарських прав і обов'язків), яка реалізується при здійсненні господарської діяльності [6, с. 101]; має пройти процедуру легітимації, тобто державного підтвердження законності його входження в господарську сферу та зайняття господарською діяльністю [5, с. 96]. На наше переконання вказані твердження уточнюють та деталізують правовий статус суб'єктів господарювання, даючи змогу відмежувати останніх від інших суб'єктів господарського права (наприклад, пайових інвестиційних фондів).

Відповідно до ч 2 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [7].

Суб'єкт господарювання є не тільки суб'єктом зовнішніх господарських відносин, але й суб'єктом внутрішньогосподарських відносин. При цьому необхідно погодитись із думкою В.В. Лаптева, що підприємство у цілому в зовнішніх і внутрішніх правовідносинах виступає, як єдиний суб'єкт права. Компетенція, якою володіє підприємство, відноситься як до внутрішньої, так і до зовнішньої сфери його діяльності [8, с. 32–33]. Що не можна, на наше переконання, однозначно стверджувати про структурні підрозділи підприємства, зокрема відокремлені підрозділи, зовнішня компетенція яких визначається самим суб'єктом господарювання, і які у зовнішніх відносинах виступають від імені підприємства (філії, представництва), а не від власного імені. Остання позиція піддавалася справедливій критиці О.А. Беляневич, яка вказувала, що статус юридичної особи не може виконувати роль універсальної кваліфікуючої ознаки для віднесення того чи іншого суб'єкта до категорії господарюючих [2, с. 248].

Зрозуміло, що хоча й ГК України називає учасниками внутрішньогосподарських відносин суб'єктів господарювання, фактично виступати учасниками таких відносин можуть не всі суб'єкти господарювання. Учасниками цих відносин не можуть бути фізичні особи-підприємці, адже за своїм правовим статусом вони не можуть створювати структурні підрозділи. Це суперечить юридичній природі фізичної особи як суб'єкта цивільних відносин. Не можуть бути учасниками цих відносин і суб'єкти, правове положення яких є досить близьким до суб'єктів господарювання і вони здійснюють господарську діяльність, хоча закон і не визнає їх такими. Так, особисте селянське господарство вважається господарською діяльністю, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально, або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг із використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [12].

Відзначимо також і непослідовність законодавця у визначенні правового статусу органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері господарювання. Відповідно до ч. 1 ст. 8 ГК України ці суб'єкти не є суб'єктами господарювання; тоді як Законом України «Про захист економічної конкуренції» зазначені суб'єкти в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності віднесені до суб'єктів господарювання (ст. 1) [11]. Із цього приводу аргументованою є позиція В.С. Мілаш, яка стверджує, що «та обставина, що органи державної влади та місцевого самоврядування в окремих випадках можуть виступати сторонами господарського договору, не надає їм статусу суб'єкта господарювання, оскільки в цьому разі вони реалізують свою компетенцію, ... кожен випадок участі органів державної влади та місцевого самоврядування як сторони господарського договору має бути передбачений нормативно» [9, с. 82–83]. Не заперечуючи існування певних відносин між структурними підрозділами (відділами, управліннями, службами та ін.) органів державної влади та місцевого самоврядування (які також можна іменувати внутрішніми відносинами), все ж таки ці відносини мають природу, відмінну від господарських, і регулюються у своїй переважній більшості актами органів виконавчої влади або ж місцевого самоврядування, а тому не можуть бути віднесені до внутрішньогосподарських.

Правове положення суб'єктів господарювання як учасників внутрішньогосподарських відносин, на наш погляд, є подвійним. З одного боку, суб'єкт господарювання ніби «породжує» ці відносини. Так, реалізуючи свою правосуб'єктність, він створює відповідні структурні підрозділи, необхідні для забезпечення нормальної організації та здійснення, перш за все, внутрішньогосподарської діяльності підприємства. Це можуть бути структурні підрозділи, які забезпечують виробничий процес підприємства (виробництва, цехи тощо), у тому числі й шляхом його розширення (наприклад, філії), а також структурні підрозділи, які забезпечують функціонування апарату управління (управління, відділи, служби тощо). Тим самим створюючи передумови для виникнення відносин між власне суб'єктом господарювання та створеними структурними підрозділами. З іншого боку, суб'єкт господарювання не є обов'язковим учасником відносин, що розглядаються, адже вони можуть виникати між вже створеними підрозділами підприємства (ч. 7 ст. 3 ГК України). Проте слід мати на увазі, що межі участі структурних підрозділів у відносинах між собою визначаються суб'єктом господарювання у відповідному локальному акті, що визначає правовий статус таких підрозділів (наприклад, положенні).

Можемо зробити висновок, що суб'єкти господарювання можуть бути учасниками внутрішньогосподарських відносин за умови, що за своїм правовим статусом вони уповноважені створювати структурні підрозділи, тим самим обумовлюючи виникнення, зміну та припинення цих відносин. Саме тому суб'єкти, які здійснюють господарську діяльність без створення юридичної особи, не є суб'єктами внутрішньогосподарських відносин.

Іншим суб'єктом внутрішньогосподарських відносин є структурні підрозділи суб'єкта господарювання. Потрібно сказати, що вказані суб'єкти не віднесені до учасників відносин у сфері господарювання (ст. 2 ГК України), тоді як названі у якості суб'єктів внутрішньогосподарських відносин (ч. 7 ст. 3 ГК України). Очевидно, що цей недолік має бути усунений шляхом доповнення переліку учасників структурними підрозділами суб'єктів господарювання. Взагалі правове регулювання статусу цих учасників із моменту прийняття ГК України зазнало значних змін. Так, первісна редакція ГК України 16.01.2003 р. містила ряд статей, які визначали правове становище цих суб'єктів. Зокрема ч. 2 ст. 55 ГК України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності, були віднесені до категорії суб'єктів господарювання. Також ст. 132 ГК України визначали особливості правового статусу цих суб'єктів, як-то: здійснення своєї діяльності від імені господарських організацій без статусу юридичної особи; наділення майном на праві оперативного використання чи іншому речовому праві, передбаченому законом та ін. Проте перші зміни до ГК України стосувались саме структурних одиниць суб'єктів господарювання [10]. Слід погодитись із А.В. Самойленком, що цей закон був фактично присвячений «очищенню» ГК України від норм, що встановлювали або навіть побіжно вказували на наявність власної господарської правосуб'єктності у філій, представництв та інших відокремлених підрозділів (структурних одиниць) господарських організацій [13, с. 66]. Аналізуючи вищезазначені зміни у правовому регулюванні статусу структурних підрозділів, не важко помітити, що вони були спрямовані на обмеження або ж позбавлення господарської правосуб'єктності цих суб'єктів, перш за все, у зовнішніх господарських відносинах, тоді як участь структурних підрозділів у внутрішньогосподарських відносинах не піддавалась сумніву.

Нині положення структурних підрозділів господарських організацій регулюється лише частково у загальних рисах без його деталізації. Суб'єкти господарювання наділені правом відкривати свої філії, представництва, інші відокремлені підрозділи без створення юридичної особи (ч. 6 ст. 55 ГК України); статтею 64 ГК України визначена організаційна структура підприємства, може складатися з виробничих структурних підрозділів (виробництв, цехів, відділень, дільниць, бригад, бюро, лабораторій тощо), а також функціональних структурних підрозділів апарату управління (управлінь, відділів, бюро, служб тощо) [7]. Інші питання правового статусу структурних підрозділів визначаються господарською організацією самостійно у локальному правовому акті про відповідний структурний підрозділ.

Важливо також відзначити на перший погляд деяку термінологічну неузгодженість норм ГК України, що стосується структурних підрозділів суб'єктів господарювання. Так, ч. 7 ст. 3 ГК України вказує про «структурні підрозділи», які можуть бути виробничими та функціональними (ст. 64 ГК України). Тоді як ч. 6 ст. 55, ч. 4 ст. 64 ГК України передбачають право відкривати «відокремлені підрозділи», до яких віднесено: філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, без вказівки на те, що такі підрозділи є структурними.

Виникає логічне запитання: відокремлені підрозділи суб'єкта господарювання не є учасниками внутрішньогосподарських відносин? Очевидно, що це не так. Вбачається, що з'ясувати зміст поняття «структурні підрозділи» слід застосовуючи поширювальне тлумачення. Слово «структурні» означає, що такий підрозділ входить до внутрішньої структури суб'єкта господарювання. Відтак очевидно, що філії, представництва, відділення хоча і є територіально відокремлені, проте входять до внутрішньої структури господарської організації, що їх створила. Саме тому є всі підстави стверджувати, що відокремлені підрозділи є учасниками внутрішньогосподарських відносин. Системний аналіз норм ГК України дає змогу поділити структурні підрозділи як учасників внутрішньогосподарських відносин на відокремлені підрозділи (філії, представництва, відділення, інші) та внутрішні структурні підрозділи суб'єкта господарювання (виробничі та функціональні підрозділи).

Відмітимо, що не всі вчені визнавали структурні підрозділи підприємств суб'єктами права взагалі і відповідно заперечують наділення їх правосуб'єктністю. Зокрема С.М. Братусь говорив, що переведені на госпрозрахунок цехи або відділи підприємства не є суб'єктами цивільного права, бо їх діяльність обмежена рамками підприємства. Майнова самостійність цеху якісно інша, ніж у підприємства. Госпрозрахунок цеху є тільки способом обліку вкладених в цехову продукцію праці та матеріалів у зіставленні з плановою собівартістю. Це – внутрішній госпрозрахунок. Цех не є учасником радянського товарообігу. Проблема внутрішньозаводського, цехового госпрозрахунку – це скоріше організаційно-технічна, ніж юридична проблема [3, с. 281]. Як бачимо, вчений фактично заперечував можливість участі структурних підрозділів підприємств не тільки у зовнішніх, але й у внутрішніх відносинах підприємства. Тим самим існування внутрішньогосподарських відносин, як відносин правових, та необхідність їх правового регулювання відкидалась. Заради справедливості необхідно зазначити, що такої позиції дотримувалась переважна більшість представників школи цивільного права. Адже, по-перше, визнання структурних підрозділів підприємств суб'єктами права суперечило загальноприйнятому підходу, що правосуб'єктністю володіють лише юридичні особи. По-друге, врегулювати ці відносини за допомогою засобів цивільно-правового регулювання не видавалось можливим, оскільки структурні підрозділи не мали прав юридичних осіб.

Принципово іншої позиції дотримувався В.В. Лаптев. Так, вчений говорив, що «необхідно погодитися з тими вченими, які визнають правовий характер відносин між внутрішніми ланками підприємств, вважаючи ці підрозділи суб'єктами права» [8, с. 6]. Питання правосуб'єктності цих підрозділів пропонувалось вирішити крізь призму компетенції. «Суб'єктами права можуть бути визнані ті внутрішні ланки підприємства, які володіють певною компетенцією» [8, с. 6–7]. Позиція, згідно з якою структурні підрозділи суб'єктів господарювання є суб'єктами права, збереглася і сьогодні. На наш погляд, ґрунтовнішим видається підхід, запропонований В.В. Лаптевим, який має важливе практичне і теоретичне значення, адже він дає змогу дослідити ці відносини як правові і, що є важливим, з'ясувавши їхню правову природу, запропонувати напрямки вдосконалення їх правового регулювання.

Висновки. На основі проведеного дослідження можемо дійти таких висновків: 1) сфера існування внутрішньогосподарських відносин значно розширилась зі становленням ринкових засад господарювання, виникненням підприємств різних форм власності; 2) правовий статус суб'єктів господарювання дає їх можливість утворювати структурні підрозділи, тим самим «породжувати» внутрішньогосподарські відносини; 3) суб'єкти, які здійснюють господарську діяльність без створення юридичної особи, не є суб'єктами внутрішньогосподарських відносин; 4) перелік учасників відносин у сфері господарювання, визначений статтею 2 ГК України, слід доповнити структурними підрозділами суб'єктів господарювання, які можуть бути відокремленими (філії, представництва, відділення, інші) та внутрішніми (виробничі та функціональні підрозділи). Зважаючи на відсутність у науковій літературі сучасних комплексних досліджень проблематики внутрішньогосподарських відносин, а також потреби практики господарювання, очевидно, що існує нагальна необхідність у подальшому вивченні цього виду відносин.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Общая теория права: В 2-х т., Т. 2. – М. : «Юридическая литература», 1981. – 354 с.
2. Беляневич О.А. Відокремлені підрозділи підприємств як учасники господарського обороту / О.А. Беляневич // Вісник Вищого арбітражного суду України. – 1998. – № 2. – С. 248–251.

3. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права / С.Н. Братусь. – ВИЮН МЮ СССР. – Москва : Гос. изд-во юрид. лит., 1950. – 367 с.
4. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь (в 86 т.) Т. XXXIA (62): Статика – Судостроительство. – СПб. : «Издательское дело», 1901. – 957 с.
5. Господарське право : підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайло, В.М. Пашкова. – Х. : Право, 2012. – 696 с.
6. Господарське право: підручник / В.С. Щербина. – 4-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
8. Лаптев В.В. Внутрихозяйственные отношения на промышленном предприятии (правовая организация). – М.: Юридическая литература, 1965. – 168 с.
9. Мілаш В.С. Господарське право: Курс лекцій: У 2 ч. – Ч. 1. – Х. : Право, 2008. – 496 с.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 04.02.2005 № 2424-IV // Відомості Верховної Ради України. – 18.03.2005. – № 11. – 562 с. – Ст. 205.
11. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
12. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.
13. Самойленко А.В. Суб'єктний склад внутрішньогосподарських відносин: деякі правові аспекти / А.В. Самойленко // Юридична Україна : щомісячний правовий часопис. – 2006. – № 4. – С. 65–71.
14. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навчальний словник-довідник / уклад. В.М. Піча ; за заг. ред. В.М. Пічі. – Київ : «Каравела» ; Львів : «Новий світ-2000», 2002. – 480 с.
15. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2001. – 776 с.
16. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2 изд. – М. : Сов. энцикл., 1989. – 815 с.

